

Híradás a tanárképzés műhelyéből

DR. LACZIK MÁRIA—RÉPÁSI GYÖRGYNÉ DR.—DR. SZÉKELY GÁBOR:
Nyiregyháza

Válság vagy minőségi megújulás?

A „NYELV- ÉS STÍLUSGYAKORLATOK” C. TANTÁRGY HELYE ÉS SZEREPÉ A FŐISKOLAI OROSZ SZAKOS TANÁRKÉPZÉSBEN

Napjainkban, amikor köz- és felsőoktatásunk egyik nagy problémája az, hogyan biztosítsunk kellő számú angol, német (francia, olasz, spanyol stb.) szakos tanárt általános és középiskoláink számára, és hogyan teremtsünk feltételeket az orosz szakos tanárok átképzéséhez,¹ jogosan kérdezheti meg bárki: kell most foglalkozni az orosz szakos tanárképzéssel? E kérdésre — jogos volta ellenére — azt válaszoljuk, hogy igen, kell. Indokainkat a következőkben foglaljuk össze: A régi, bölcs mondás szerint, az, aki évtizedekre tekint előre, gyermekeket nevel. Az oktatáspolitikának tehát nemcsak a múlt hibáit kell kiigazítania, nemcsak a jelen problémáit kell megoldania, hanem a jövőbe is kell tekintenie. A mai helyzet (főlegesen sok orosz szakos tanár, kevés „nyugati” nyelvszakos) egy elhibázott oktatáspolitikai következménye. Az orosz szakos tanárok egzisztenciális problémája ma részben egy indokolt, de nem kellően előkészített döntésre² vezethető vissza. A jövőben nem kellene hasonló típusú hibákat elkövetni! Közhely, hogy hazánk szomszédságában szláv népek élnek, és a némettség mellett térségünkben a keleti szláv a legnagyobb lélekszámú, melynek közvetítő nyelve az orosz. Minden jel arra mutat, hogy velük a társadalmi berendezkedés változásaitól függetlenül — a jövőben is közvetlen politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokat fogunk fenntartani. Szükség lesz tehát a cseh, horvát, lengyel, szlovák, szlovén, orosz, ukrán nyelvet (is) beszélő szakemberekre. Az ideálisnak tekinthető nyelvtanítási stratégia hazánk szempontjából tehát az, ha — a szabad nyelvválasztás elvének betartása mellett, és az arányokat illetően a társadalom tényleges igényeit figyelembe véve — biztosítjuk az iskolában a lehetőséget a germán, a szláv és az újlatin nyelvek tanításához. Megszűnt azonban az orosz nyelv hegemoniája. Eddigi kényelmes, egyeduralmi pozíciójából versenyhelyetbe került, ez pedig sürgető módon veti fel az oktatási feltételek javításának, a módszertani és tartalmi megújulásnak a szükségességét.

Még kell jegyezni, hogy miközben az igen széles körű kötelező orosz nyelvtanítás bevezetését és fenntartását hibás oktatáspolitikai eljárásnak tekintjük, hibásnak tartjuk azt a szemléletet is, amely csak az eredménytelenséget hangsúlyozza. Nem hisszük, hogy ártana bárkinek is a reális értéktétel: igenis, vannak kitűnő orosz tanárok, vannak az orosz nyelv oktatása területén olyan eredmények, amelyek az oktatás átlagos színvonalánál nem rosszabbak.³ Végezetül, vannak jól működő egyetemi és főiskolai tanszékek, ahol megvannak a személyi feltételek a valóban színvonalas orosz szakos tanárképzéshez.

Van tehát esély arra, hogy az orosz (és az orosz szakos tanárképzés) „... most kerül igazán megbecsült, méltó...⁴ helyére. A múlt hibáinak korrigálása, a ma problémáinak megoldása után remélhetőleg felszabadultan foglalkozhatunk a harmonikus jövő megteremtésével a nyelvtanítás, a nyelvtanárképzés területén is. E harmónia kialakításához — véleményünk szerint — a nyelvtanárképzést illetően az orosz szakos tanárok „átképzése” éppúgy hozzátartozik, mint az eddiginél lényegesen kisebb létszámmal működő, de nagyon színvonalas orosz szakos tanárképzés fenntartása; sőt, tartalmi fejlesztése, megújítása.

A nyelvtanulást befolyásoló tényezőket két nagy csoportra oszthatjuk: a) az objektív tényezőkhöz tartoznak: a nyelvtanulásra fordított időtartam, a nyelvtanulás intenzitása, a nyelvtanulást segítő eszközenszer (a tankönyvek és az információhordozó A—V technikai eszközök), az egy csoportban tanulók létszáma. A szubjektív tényezőkhöz a tanuló(k) és a tanár(ok) személyiségei sorolhatók.⁵ Az orosz nyelv oktatásában bekövetkezett változás, az orosz szakos hallgatói létszám csökkenése tulajdonképpen javította a nyelvtanulást, a nyelvtanárképzést befolyásoló tényezőket, hiszen jobb képességű hallgatók kerülnek be orosz szakra, és lehetővé vált, hogy kisebb létszámú csoportokban képezzük hallgatóinkat, tanítsuk a nyelvet. Feladatunknak tehát azt tekintjük, hogy a képzés, az oktatás egyéb feltételeit is ideálissá tegyük. Tennyelvőinket jelen dolgozatban csak egyetlen tárgyat, a nyelv- és stílusgyakorlatok (más terminussal élve lexikát) szem előtt tartva vizsgáljuk. E stúdiumot illetően még egy vitatott, vitatható kérdéssel kell foglalkoznunk: Van olyan vélemény, amely szerint a nyelvtanárképzésben már nem kell az idegen nyelv-

vet tanítani. Azoknak kell jelentkezni nyelvtanár szakra, akik már tudják az adott nyelvet. Ilyenformán tehát az egyetemen (főiskolán) már nem a nyelvet kell tanítani, hanem a tanári szakmához szükséges stúdiumokat (irodalom, nyelvészet, országsmeret stb.) kell megtartani az adott nyelven. E szerint a felfogás szerint a nyelv- és stílusgyakorlatra tulajdonképpen nincs szükség. Az említett felfogás elméletileg teljes mértékben elfogadható. A gyakorlatban azonban az utóbbi évtizedekben az volt a helyzet (és ez ma talán még inkább így van), hogy nem tudunk olyan feltételeket teremteni egyetlen nyelvből sem, amelyek révén számosan jelentkeztek volna. Jelentkezhetnének nyelvtanár szakra a tökéletes megközelítő nyelvtudással. Másrészt a gyakorlatban szerzett tapasztalataink szerint éppen a legjobban felkészült (pl. emelt szintű, tagozatos osztályokban végzett) egyetemi és főiskolai hallgatók panaszkodnak arra, hogy felsőoktatási tanulmányaik során csökként gyakorlati nyelvtudásuk, mert az irodalmi, nyelvészeti stb. stúdiumok nem ezt fejlesztik, a nyelv- és stílusgyakorlatokat viszont nem a kellő színvonalon tartották. Ezen tapasztalatok alapján állítjuk, hogy a gyakorlati nyelvtanításnak mégiscsak van szerepe a nyelvtanárképzésben, és meggyőződésünk, hogy a kommunikáció-központú beszédgyakorlatok színvonalas oktatására feltétlenül szükség van.

Foglalkozunk tehát a továbbiakban a lexikaoktatás tartalmi megújításának a lehetőségeivel. Vizsgáljuk meg, mit kell tennünk annak érdekében, hogy a megváltozott körülmények között az orosz nyelv- és stílusgyakorlatok az eddiginél eredményesebbek, hallgatóink szemében vonzóbbak legyenek! Tapasztalatainkat tanárképző főiskolán szereztük, az egyetemi oktatás kérdéseit nem érintjük.

Az orosz szak programja, amelyet az akkor még működő szakbizottság állított össze, a nyelv- és stílusgyakorlatok célját így határozza meg: a nyelv- és stílusgyakorlat mint tantárgy, a „nyelvi rendszer megismertetésének középiszkolai fokán túllépve, a nyelvhasználati törvényszerűségek, a folyamatos beszéd elsajátítására, a mindennapi élet valamennyi társalgási helyzetében nélkülözhetetlen szavak és fordulatok rögzítésére és elmélyítésére helyezi a hangsúlyt.” Ezen szerteágazó feladatnak rendeli alá a nyelvtani anyag terjedelmét az egyes témakörökhöz kapcsolódva (itt nem a nyelvészetről, mint különálló diszciplináról van szó!). Fő célkitűzése a folyamatos beszéd elsajátíttatása az élő beszéd megértése, tehát a szóbeli kommunikáció, bár nem hanyagolja el az írott szöveg feldolgozását sem.

A nyelv- és stílusgyakorlat sajátos szerepet tölt be az általános iskolai tanárképzésben. Cél- és eszközjellege sajátosan ötvöződik a négy év során. Az első két évben, mint külön tematikával rendelkező önálló tantárgynak — nem véletlenül — a céljellel kerül előtérbe. Ezen túlmutatóan olyan szintet kell elérni, hogy a hallgatók számára a nyelv eszközzé váljék, hogy képesek legyenek befogadni orosz nyelven a tudományágak bármelyikét.

Nem kívánjuk elismételni a közismert és népszerű metodikai olvasókönyvek⁶ receptjeit, csupán néhány lehetőségre szeretnénk felhívni a figyelmet.

1. A vizsgacentrikus nyelvtanításról⁷ át kell térnünk egy szélesebb, szabadabb tematika szerint haladó, élményszerű befogadást biztosító nyelvtanítási módszerre.

2. A napi aktualitások, társadalmi és politikai változások lexikája nem hiányozhat a nyelv- és stílusgyakorlat-órakeről. Ez rendszeres újságotolvasással, politikai híryananyagok különböző szempontú és módszerű feldolgozásával biztosítható. A videós módszer, mint egyike a legmodernebbeknek, ezen a területen is jól használható.⁸ Az újságszövegek feldolgozása azonban nem lehet öncélú: A tanítási órán olyan légkört kell teremteni, hogy a hallgató szívesen olvasson hozzá az órán tárgyalt eseményekhez, és mondja el véleményét. Természetesen a társadalmi-politikai témákkal kapcsolatos publicisztikai szókincs nem alakul ki magától. Célirányos feladatokra van szükség hozzá. Közvetlen haszna, hogy az adott témakörben olyan lexikai fordulatokkal bővül szókincsük, amelyeket a tankönyvek általában nem tartalmaznak. Addig azonban, amíg elérjük, hogy hallgatóink alkalmazni tudják az újság adta lexikai többletet, hogy természetesen kezeljék az átvitt értelmű: szókapcsolatokat, a sajátos jelentésű szinonima szerkezeteket, át kell jutni egy kevésbé látványos szakaszon. Automatizálni kell a gyengébbeknél egészen alapfokról indulva — az eltérő vonatú igei, főnévi, melléknévi szerkezetek használatát. Ebben nagy segítséget jelent a gyakorlati nyelvtan.

3. Az I—II. éves nyelv- és stílusgyakorlati témakörök közül néhányat célszerű újragondolni, és a régi, tankönyvi beidegződés helyett aktuális tartalommal megtölteni. Ilyenek pl. az ünnepekkel kapcsolatos témakör, a vásárlás, a szolgáltatás, a lakásépítés. A tankönyvi szövegek által festett idealizált kép mára igencsak megkopott. Hitelét veszített tananyaggal nehéz lenne hiteles szituációkat teremteni az órán. A tananyagok újragondolása során bizvást alapozhatunk a fanyar humorral megírt, életszagú, napi aktualitásokat tartalmazó kiadványokra.⁹

4. Fokozottabb mértékben alkalmazni kell a forgalomban lévő audio- és videóanyagokat. Az ezzel kapcsolatos szakirodalom¹⁰ és saját tapasztalataink is azt mutatják, hogy a videós órák

hatékonyabbak a hagyományosoknál, ha jó módszerekkel építjük be őket a nyelvtanítás folyamatába. A központilag gyártott videóanyagokon kívül rövidebb tévéfilmek, játékfilmek, ismeretterjesztő tévéműsorok órai feldolgozásával emelhetjük az oktatás színvonalát, természetesen továbbra is érvényesítve a film — de bármely más AV-eszköz eszközjellegét.

5. Jó nyelvi alapokkal rendelkező, jó képességű hallgatókból álló csoportoknál alkalmazhatjuk az angol nyelvű felnőtt tanári továbbképzésen bevált „case-study” metodikai elméletet, mely szerint egy kérdésfelvetésből kiindulva, fokról fokra jutunk el a felvetett probléma megoldási lehetőségeihez.¹¹

A fentiekben javasolt tartalmi-módszertani megújulás a tanártól napra kész ismereteket követel a nyelvről, a nyelvtanulásról, a nyelvtanításról és a társadalomról. Ha mindemellett fantázia-dús, kreatív személyiség, akkor kellő nyelvtudás és műveltség birtokában képes lesz a nyelvtanulás gyötört folyamatát az idegen nyelven folyó tartalmas információcseré élményévé varázsolni. Ehhez kívánunk a pályán maradó orosz szakos kollégáknak kitartást és lelkesedést.

JEGYZETEK

- [1] Csak utalásszerűen sorolunk fel néhány írást e témakörből. Az a tény, hogy a legkülönbözőbb profilú heti- és napilapok adtak helyet a dolgozatoknak, már önmagában is bizonyítja, mennyire foglalkoztatja társadalmunkat ez a kérdés. *Ittzesné Kövendi Klára*: Beszéljünk a nyelvtanulásról is. *Magyar Nemzet/Melléklet*, 1989. szeptember 7.: 3. *G. Bartha Agnes*: Oroszul állnak. *Heti Világgazdaság*, 1989. IX. 9.: 53—54. Nincs béke az orosz tanárok körében (Baranyai pedagógusok levele a miniszterhez). *Pedagógusok Lapja*, 1989. december 19.: 2. *Deregán Gábor*: Az idegennyelv-oktatás színe és visszaja. *Köznevelés*, 1990. március 30.: 3—4. *Spengler Györgyné*: Mit tehet az iskola? *Köznevelés*, 1990. április 27.: 10—11.
- [2] Vö. erről pl.: *Gábor István*: Sikeresen leérettségizett a IV. c. Magyar Nemzet, 1990. június 22.: 4.
- [3] Vö.: *Kósáné dr. Oláh Júlia*—*dr. Mihalovics Árpád*—*dr. Szabó Tibor*—*dr. Székely Gábor*: Nyelvtanításunk hatékonyságáról. (Egy összehasonlító felmérés tényei és tanulságai.) *Idegen nyelvek tanítása* 1989/5.: 129—132, illetve *Gábor István* i. m.
- [4] Vö.: *Dr. Torma József*: Új következtetések a felsőoktatási intézmények nyelvtanításában. *Felsőoktatási Szemle*, 1989/5.: 296—305.
- [5] Vö. erről: *Székely Gábor*: A nyelvtanfolyamok eredményességének néhány kérdéséről. *Pedagógiai Műhely*, 1988. június: 24—31. Nyíregyháza.
- [6] *Lieber Péterné*—*Pogány Béla*—*Haraszti Klára*: Metodikai olvasókönyv. Szerk.: *Lieber Péterné*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1987; *Lieber Péterné*: Az orosz nyelv tanításának elméleti és gyakorlati kérdései. Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.
- [7] Vö.: *dr. Kovács Ilma*: Ellenőrzés-értékelés az MKKE Nyelvi Intézetében. *Felsőoktatási Szemle*, 1989/4.: 232—239.
- [8] Vö.: *Végvári Valentyina*: Társadalmi-politikai szókincs feldolgozása a videóórákon. *Felsőoktatási Szemle*, 1989/4.: 222—227.
- [9] Ilyenek például: *Nevető nyelvleckék*. Szerk.: *Mihalik Tatjana*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986.; *Kertész Ljudmila*—*Lelkes Evelina*: Hol az az utca, hol az a ház? Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.; *Шилова, К. А.*—*Усманова, Е. Э.*—*Бакони, И.*: 100 диалогов по телефону. «Русский язык», Москва, 1988.
- [10] Vö.: *Брагина, А. А.*: Киноурок: цель, средства и этапы учебного процесса. *Русский язык за рубежом* 1980/I.: 81.; *Bán Ervin*: Számítógép, elektronikus szótár és videoeszközök az idegennyelv-oktatás szolgálatában. *Pedagógiai Technológia*, 1985/2.: 18—21.; *Répási Györgyné*: Videófelvételek az orosz szakos főiskolai tanárképzésben. *Audiovizuális Közlemények*, 1985/5.: 257—259.; *dr. Bakonyi István*—*Kasnya Sándorné*: Nyelvtanítók, figyelmelem: a képmagnóé a jövő! *Felsőoktatási Szemle*, 1985/3.: 149—156.; *Bán Ervin*: A videótechnika alkalmazásának lehetőségei a nyelvtanításban. *Audiovizuális Közlemények*, 1985/5.: 260.; *Kasnya Sándorné*: Videófilmek hatása az orosz nyelvi kifejezőkészség fejlődésére. *Pedagógiai Szemle*, 1986/6.: 537—546.; *Kasnya Sándorné*: A „Készülünk a nyelvvizgára” videósorozat. *Idegen nyelvek tanítása*, 1987/3.: 87—91.; *Бакони, И.*: Активизация речи на уроках русского языка с помощью видеотехники. *Русский язык за рубежом*, 1987/4.: 85—88.; *Eva Erzsébet*—*Répási Györgyné*—*Székely Gábor*: Audiovizuális eszközök a tanárképzésben. *Pedagógiai Technológia*, 1988/2.: 48—52.; *Bakonyi István*: Videógalaxis — nyelvóra videóval. *Pedagógiai Szemle*, 1988/10.: 930—940.
- [11] Vö.: a Soros-alapítvány támogatásával 1989 nyarán az Egyesült Államokban tartott öthetes angol nyelvi továbbképzés tapasztalatait: *Horváth Anna*: Élő nyelv oktatása élőben. *Idegen nyelvek tanítása*, 1990/1.: 12—18.